

PAPER DETAILS

TITLE: BURSALI HAYLÎ AHMED ÇELEBİ VE SİİRLERİ

AUTHORS: Ramazan EKİNCİ

PAGES: 356-390

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1266682>

BURSALI HAYLÎ AHMED ÇELEBİ VE ŞİİRLERİ

Ramazan EKİNCİ¹

ÖZET

Orhan Gazi zamanında fethedilen ve henüz kuruluş aşamasındaki Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olan Bursa'nın çehresi, fethin akabinde kısa sürede değişmiş; yapılan imar ve inşâ faaliyetleriyle şehir siyasi ve ticari açıdan önem kazanmakla birlikte ilim, kültür ve sanat merkezi olarak da ön plana çıkmaya başlamıştır. Şehrin başkentliği kısa sürse de Bursa, asırlar boyunca Osmanlı Devleti'nin çeşitli coğrafyalarından gelen ilim ve sanat erbabının uğrak yeri olmuştur. Osmanlılar döneminde yetiştirdiği önemli devlet adamlarıyla siyasi tarihimizde; musikî, hüs-n-i hat, minyatür, ebru, nakış vb. birçok klasik sanatta söz sahibi olmuş sanatçılarla da kültür ve sanat tarihimizde ayrı bir yere sahip olan Bursa, edebiyat tarihimizde önde gelen birçok şair ve yazarın memleketi olması hasebiyle de dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın konusunu klasik edebiyat döneminde yetiştirdiği şair sayısı itibarıyla İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer alan Bursa'nın önde gelen şairlerinden Haylî Ahmed Çelebi ve şiirleri teşkil etmektedir. Asker şairlerimizden olan Haylî XVII. asırda yaşamış, ömrü cenk meydanlarında geçmiş ve Bağdat seferi esnasında şehit olmuştur. Kaynaklarda şairin divânı olduğu bilgisi kayıtlıysa da eser günümüze ulaşamamıştır. Bu makalede hayatı hakkında eski kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmasına rağmen ansiklopedilerde sathî şekilde verilen Haylî'nin biyografisi yeniden yazılmaya çalışılacak ve şiir mecmuaları ile biyografik eserlerden derlenen şiirlerinin çevriyazılı metinleri verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Bursa, Haylî Ahmed Çelebi, XVII. yüzyıl.

HAYLÎ AHMED ÇELEBİ FROM BURSA AND HIS POEMS

ABSTRACT

The facade of Bursa, which was conquered in the time of Orhan Gazi and established as the second capital of the newly-established Ottoman State, changed in a short time after the conquest, and thanks to the development and construction activities, the city gained political and commercial importance, and also came to the fore as a center of science, culture, and art. Although it did not remain as the capital for long, Bursa was a frequent destination for scientists and artists from various geographies of the Ottoman State for centuries. Bursa, which has its own special place in our political history because of the statesmen it raised, and in the history of culture and art because of the many artists it raised in different branches of art such as music, calligraphy, miniature, marbling, embroidery, etc., is important because it is also the hometown of many poets and writers in our literary history. The subject of this study is Hayli Ahmed Celebi and his poems, and although he is one of the prominent poets of Bursa, which ranks second after Istanbul in terms of the number of poets it raised in the classical period, little is known about his lifetime. One of the soldier-poets of our history Hayli lived in the 17th century, spent his life on battlefields, and died a martyr during the Baghdad expedition. Although it is recorded in the sources that the poet has his own book, the work has not survived. In this article, the biography of Hayli, information about the life of whom is plenty but superficial, will be attempted to be rewritten, and poetry will be compiled from texts published in poetry magazines and biographical works.

Key words: Classical Turkish Literature, Bursa, Haylî Ahmed Celebi, XVIIth century

¹ Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ramazanekinci@hotmail.com

GİRİŞ

Kuruluş tarihi antik çağlara kadar uzanan Bursa, Anadolu coğrafyasındaki eski şehirler arasında yer almaktadır. Bithinya krallarından Prusias tarafından kurulduğu kabul edilen şehrin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Asırlar boyunca önemini koruyan Bursa, İslam ordularınca birkaç kez kuşatıldıysa da alınamamış, şehrin ilk olarak fethi XI. asrın sonlarında Anadolu fatihi Süleyman Şâh tarafından gerçekleştirilmiştir. 1080 yılında İznik'i alıp devletine başkent yapan Süleyman Şah'ın kısa süre sonra Bursa'yı da fethetmesiyle şehir ilk defa Türk-İslâm hâkimiyetine girdi. XII. asırdaki Anadolu'daki karışıklıktan faydalanan Bizans güçleri şehri tekrardan ele geçirdiler ve Sultan Orhan tarafından fethedilinceye kadar şehir Bizans'ın elinde kaldı. XIV. asrın başında Batı Anadolu'da kurulan Osmanlı beyliğinin ilk hedefleri arasında yer alan Bursa, beyliğin kurucusu Osman Bey tarafından muhasara altına alındıysa da kuşatmadan uzun süre netice alınamadı. Etrafının kuşatılmasından ötürü çevresiyle irtibatı kesilen ve yardıma muhtaç hâle gelen Bursa, Sultan Orhan zamanında 6 Nisan 1326'da fethedildi. Fethin akabinde çeşitli yerlerden getirilen Müslüman ahali şehre yerleştirilerek şehrin İslamlaşması sağlandı. Hızlı bir şekilde başlanan inşaa faaliyetleriyle (imaret, medrese, hamam, kervansaray vb.) çehresi değişen Bursa, Orhan Gazi tarafından devletin başkenti hâline getirildi (İnalcık 1992: 445). Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun Timur tarafından istila edilmesi üzerine, Rumeli akınlarının merkezi olan Edirne başkent yapılmasına rağmen Bursa'nın, siyasi ve kültür tarihimizdeki yeri ve önemi artarak devam etti. Asırlar boyu canlı bir ticaret merkezi olmasının yanı sıra padişah, hânedân ailesinden bireyler ve önemli devlet adamlarınca kurulan vakıflar sayesinde şehirde pek çok dinî (câmi, mescid, tekke, türbe) ve sosyal yapı (dârüşşifâ, medrese, hamam, kervansaray vb.) teşekkül etti. Bursa fethedildiği tarihten itibaren Osmanlılar için, payitaht olan İstanbul'un dışında en mühim şehirler arasında yer aldı. Şehir sahip olduğu doğal güzelliklerin yanı sıra başkente yakınlığı, ticarî imkânları ve sosyal yapıların çeşitliliği ile ilim, kültür ve sanat erbabının uğrak yeri oldu. Sadece Bursa'da dünyaya gelmiş veya ömrünün önemli bir kısmını bu şehirde geçirmiş kişilerin hâl tercümelerini ihtiva eden pek çok eser kaleme alındı. Vefeyâtnâme türünün en seçkin örnekleri bu şehri konu edindi ve burada yaşamış sûfiler, âlimler, mûsikîşinâslar, hekimler, hattatlar, meddâhlar ve şairlerin hayat hikâyeleri yazıldı.² Bilhassa klasik Türk edebiyat tarihi açısından Bursa mercek altına alındığında şehrin birçok şaire ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Edebiyat araştırmacısının ilk başvuru kaynaklarından kabul edilen şuarâ tezkirelerinde Bursalı olduğu bildirilen şair sayısı 156'dır (İsen 2010: 172, 179). Güncel edebiyat tarihi bilgilerini

² Bursalı olduğu bildirilen meşhur zevâtın hayat hikâyelerini anlatan eserler arasında Baldırzâde Mehmed Selîsî'nin *Ravza-i Evliyâ'sı*, İsmail Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Dervîş Hasan'ın *Bursa'da Medfûn Bazı Meşâyihin Menâkıbı*, Süleymân Hâlis'in *Vefeyâtnâme'si*, Ahmed Ziyâeddîn'in *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ'sı*, Gazzîzâde Abdüllatif'in *Ravzatü'l-muflihûn'u ve Hulâsatü'l-vefeyât'ı*, Bâkırî Râşid Mehmed'in *Zübdetü'l-vekâyi der-Belde-i Celîle-i Burusa'sı*, Mehmed Fahreddin'in *Gülzâr-ı İrfân'ı*, Mehmed Şemseddin'in *Yâdigâr-ı Şemsî'si*, Bahâr-ı Şemsî'si, Ezhâr-ı Şemsî'si sayılabilir. Bu eserler hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (hızl.) (1997). *Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî, Bursa Dergâhları*, Bursa: Uludağ Yay.; Kadir Atlansoy (1998). *Bursa Şairleri: Bursa Vefeyatnamelerindeki Şair Biyografileri*, Bursa: Asa Kitabevi; Mefail Hızlı - Murat Yurtsever (hızl.) (2000). *Ravza-i Evliya*, Bursa Arasta Yay.; Suat Donuk (hızl.) (2016), *Türk Edebiyatında Vefeyât-nâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara: Gece Kitaplığı Yay., s. 71-76; Olcay Kocatürk (2019). "Mehmed Şemseddin'in Ezhâr-ı Şemsî Adlı Bursalı Şairler Tezkiresi", *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, C. 4, Sayı 2, s. 93-114; Serhat Gültaş (2020). "Bir Biyografik Kaynak Olması Bakımından Bahâr-ı Şemsî", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C. 7, Sayı 17, s. 87-118.

ihativa eden *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde ise XX. asrın başlarına kadar aslen Bursalı olduğu belirtilen şair sayısı 248'dir. Bu şairlerin 235'i ise klasik edebiyat ve tekke edebiyatı sahalarında kalem oynatmışlardır. Ahmed Paşa, Deli Birader Gazâlî, Lâmi'î Çelebi, Cinânî, Resmî ve İsmâil Belîğ gibi önde gelen Bursalı şairlerden biri de XVII. asırda ömür sürmüş Haylî Ahmed Çelebi'dir.³

Haylî Ahmed Çelebi Kimdir?⁴

Edebiyat tarihi kaynaklarında Haylî Ahmed Çelebi hakkında fazlaca malumat bulunmaktadır. Şuarâ tezkirelerinde şairin biyografisi kısaca ele alınmışken diğer biyografik kitaplarda şairle ilgili ayrıntılı birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Ansiklopedilerde şairin hayat hikâyesi yazılırken şuarâ tezkireleri dışındaki biyografik kaynaklar gözardı edildiğinden şairle ilgili bazı bilgiler bilinmemektedir. Şuarâ tezkireleri, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* zeyilleri, vefeyât-nâmeler, tarih kitapları ve muhtelif biyografik kaynaklarda yaptığımız taramalar neticesinde şairin hayat hikâyesini şu şekilde anlatabiliriz:

³ Bu makale tamamlanıp yayım sürecine girdiği esnada tevafuken Bursalı Haylî'nin biyografisindeki bazı eksiklik ve karışıklıkları gideren iki makale yayımlanmıştır. İlk makalede şairin bir mecmuadaki üç gazeli transkribe edilerek günümüz Türkçesine aktarılmış ve makale hâlinde neşredilmiştir. Hamza Koç (2020), "XVII. Yüzyıl Divan Şairi Haylî ve Yayımlanmamış Gazelleri", *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, S. 12, Bahar, s. 37-48.

İkinci makalede şairin bir mecmuada yer alan hiciv ihtivalı yarım kalmış bir kasidesi transkribe edilip günümüz Türkçesine aktarılmış ve kasidenin muhatabı ayrıntılı şekilde tanıtılarak neşredilmiştir.

Gedik, Nusret (2020). "Rizâyî-i Vâni Mecmû'ası ve Haylî'nin Mavrav Hicviyyesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* Sayı 24, s. 195-219.

Bizim makalemizin asıl amacı Bursalı Haylî Ahmed Çelebi'nin bütün şiirlerini bir araya getirmektir. Çalışmamız Koç ve Gedik'in yazdığı Haylî biyografisindeki bazı kısımları daha da genişlettiği için Koç ve Gedik ile eş zamanlı ya da art zamanlı yazmış olabileceğimiz Haylî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti kısmı makalemizde aynen muhafaza edilmiştir.

⁴ Şairin hayat hikâyesi yazılırken aşağıdaki kaynaklardan istifade edilmiş; özellikle belirtilmesi gereken durumlarda ilgili kaynaklara ayrıca atıf yapılmıştır:

- Namık Açıkgoz (hızl.) (2017). *Riyâzî, Riyâzü's-Şu'arâ*, Kültür Bakanlığı, e-kitap: s. 145. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> [erişim tarihi: 07.01.2020]
- Bekir Kayabaşı (1997). *Kaf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eşârı*, Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üni., s. 292.
- Gencay Zavotcu (hızl.) (2017). *Rızâ Tezkiresi*, Kültür Bak. e-kitap, s. 102-103. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60735,riza-tezkiresipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 07.01.2020]
- Kaşif Yılmaz (hızl.) (2001). *Güftî ve Teşrifâtü's-Şu'arâsı*, Ankara: AKMB Yay., s. 121-122. (Bu kaynakta Haylî'nin yetiştirmesi olan Haylî Hâfız münasebetiyle şairden bahsedilmiştir.)
- Kudret Altun (hızl.) (1997). *Tezkire-i Mucîb*, Ankara: AKMB Yay., 1997, s. 29.
- Pervin Çapan (hızl.) (2015). *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî*, Ankara: AKMB Yay., 178.
- Donuk, age, s. 682-685.
- Ramazan Ekinci (hızl.) (2018). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyî'u'l-Fuzalâ*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., C. I, s. 392-399.
- Mehmet İpşirli (hızl.) (2007). *Târîh-i Na'îmâ*, Ankara: TTK Yay., s. 481, 504.
- Abdülkerim Abdulkadiroğlu (hızl.) (1999). *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, Ankara: AKMB Yay., s. 75-77.
- Bilal Güzel (2012). *Kemiksizzâde Mustafa Safvet ve Nuhbetü'l-Âsâr Min Ferâî'di'l-Eş'âr İsimli Şair Tezkiresi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, s. 199-200.
- Fatma Sabiha K. Oğuz, Hanife Koncu, Müjgan Çakır (hızl.) (2017). *Mehmed Tevfik, Kâfile-i Şu'arâ*, Kültür Bak., e-kitap, s. 321. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0> [erişim tarihi: 07.01.2020]
- Ramazan Ekinci (hızl.) (2019). *Fâik Reşâd, Eslâf-Terâcim-i Ahvâl-Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*, İstanbul: DBY Yay., s. 172-175.
- Nuri Akbayar (hızl.) (1996). *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., C. II, s. 659-660.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, C. II, s. 164.
- Mehmed Nâil Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî*, (tıpkıbasım: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı) Ankara: Bizim Büro Yay., C.1, s. 262-263/ sıra 1095.
- Haluk İpekten vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay., s. 199.

Asıl ismi Ahmed, mahlası ise Haylî'dir. Babası sipahilerden Kej-dehân (eğri ağızlı) lakabıyla tanınan İbrahim Bey'dir (Donuk 2016: 682; Ekinci 2018: 392). Bursa'da dünyaya gelen şairin doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1609 yılında kaleme alınan *Riyâzü'ş-şu'arâ*'da, Haylî'nin şairliği ve sipahiliğinden bahsedilmesini dikkate alırsak şairin doğumunun en geç XVI. asrın son çeyreğinde olabileceği düşünülmektedir (Açıkgöz 2018: 145). Haylî'nin nasıl bir eğitim aldığına dair, (nerede tahsil gördüğü, kimlerden ders aldığı vb.) elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Şiir sahasındaki bilgi ve becerisini Bursalı Âsimî Mehmed Efendi'nin⁵ yanında iletmiştir (Donuk 2016: 682). Sipahiler sınıfı kâtibi olarak vazife yaptığı ve ele geçen şiirleri göz önünde tutulursa Haylî'nin iyi bir eğitim aldığı rahatlıkla söylenilebilir.

Babasının mesleği olan askerliğe meyletmış ve sipahiler zümresine katılmıştır. Biyografik kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Haylî'nin gözleri şaşırıdır. Şairin bu bedenî kusurunu Türk hiciv edebiyatının en önde gelen sîması Nefî diline dolamış ve *Sihâm-ı Kazâ*'sında Haylî'yi şu şekilde hicvetmiştir:

Bir denî puşt iken ol gözleri egri puzeveng

Şimdi Haylî b.k olup şöhre-i yârân olmuş

Gözi çep-râst degül lîk t.şak darbından

Çekilüp her biri bir yana girizân olmuş (Öztürk 2020: 267)

1616-17 yılında Râzî Efendi'nin Bursa kadılığı esnasında şehir halkının yanı sıra ilim, kültür ve sanat erbabından kimselerin bazıları kahvehanelerde toplanmakta ve buralardaki meddahların anlattığı halk hikâyelerini dinleyerek vakit geçirmektedirler. Bir gün Haylî'nin de aralarında bulunduğu bir grup şehrin önde geleni bir kahvehanede meddah Saçaklı-zâde'yi dinlemeye giderler. Etrafında kötü huylu, geçimsiz ve inat biri olarak tanınan Saçaklı-zâde o gün halk hikâyelerinden Bedî ile Kâsım⁶ hikâyesini anlatmaktadır.⁷ Dinleyiciler iki gruba

⁵ Kendisi de şair olan Mehmed Âsimî Bursa'da doğdu. İsmi Mehmed'dir. Babası Geyve'de Nakşî şeyhi olan Muhyiddin Efendi'dir. Bundan dolayı kimi kaynaklarda Geyveli olarak geçmektedir. Önce sipahi oldu. Daha sonra ilme yönelip Hafız-zâde'den mülâzım olarak müderris oldu. 40 açkalık medreseden mazul olup mahkeme kâtipliğine getirildi. Emir Sultan ve Ulu Camii vakıflarında kâtiplik ve bir ara Bursa Kalesi'nde bulunan Helvayî Mescidi'nde babasının yerine imamlık yaptı. 77 yaşında, 10 Rebiülahir 1077/ 10 Ekim 1666 tarihinde Bursa'da vefat etti ve Pınarbaşı Zindan Kapısı yakınına gömüldü. *Sicill-i Osmânî*'ye göre *Dîvân* sahibidir. Oğlu Ali Çelebi, babası merhumun şiir mecmuasını İstanbul'da Âsimî mahlasını kullanan "nev-heves" bir şaire hediye etti. Bkz. İsmail Hakkı Aksoyak, "Âsimî, Mehmed Âsimî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asimi-mehmed-asimi-efendi> [erişim tarihi: 01.03.2020]

⁶ Bedî ile Kâsım, Hz. Hamza'nın oğullarıdır. *Hamza-nâme*'nin en meşhur kahramanlarından olan Bedî ile Kâsım'ın maceraları Osmanlılar döneminde kahvehaneler başta olmak üzere şehirlerin farklı mekânlarında meddahlar tarafından sıkça anlatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tülün Değirmenci (2015). "Söz Bir Nesnedir ki Zâil Olmaz: Osmanlı İstanbul'unda Hamzanâme Geleneğine Göre Kamusal Okuma (Hikâye-Resim-Kitap)", *Antikçağ'dan XXI: Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, C. 7, ed. Hatice Aynur, İstanbul: İSAM Yay, s. 634-649; Metin And (2018). *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları*, İstanbul: YK Yay., s. 217.

⁷ British Museum'da bulunan bir albümde yer alan Bedî ile Kâsım tasviri, And, age, s. 217:

ayrılmış olup bazıları Bedî’ın tarafını tutarken bazıları ise Kâsım’ın tarafını tutmaktadır. Bedî’ın taraftarları hikâyenin kendi istedikleri yönde kurgulanarak anlatıldığını görünce sevinç gösterilerinde bulunurlar. Kâsım’ın tarafını tutanlar arasında yer alan Haylî Ahmed Çelebi, hikâyenin Kâsım’ın aleyhinde anlatılmaya başladığını görünce itiraz eder ve irticalen şu kıt’ayı söyler:

Zikr itmese bir bedî’-i hüsnün nâmın

Elbette olur ehl-i mahabbet âsim

Ammâ ki benüm rûz-ı ezelden itmiş

Kassâm-ı ezel zikrûmi kasım kasım

Bunun üzerine meddah Saçaklı-zâde, Haylî'nin gözünün şaşılığına kinayede bulunarak "Hangi gözünüzle gördünüz?" diye cevap verir. Meddahın alaycı tavrından ötürü öfkesi had safhaya çıkan şair, kendini tutamaz ve belinden hançerini çıkarıp meddahı öldürür. Kahvehanedekiler Haylî'yi yakalayarak devrin kadısı Râzî Efendi'nin huzuruna götürürler. İnkârı mümkün olmayan bu hadisede Haylî, suçunu da itiraf eder ve tevkif edilerek hapse atılır. O gece Ahmed Paşa'nın meşhur "kerem" redifli kasidenin son mısraını tazmin ve tahmis eder.

Dinle ahvâlümü ey pâdişeh-i mülk-i himem

Hâlûme kıl nazar ey dâfi'-i endûh u elem

Demidür bana 'adû itmek için cevri ü sitem

Elimi kanda çıkarursa 'aceb mi her dem

Tutalum iki elüm kanda imiş kanı kerem

Haylî, bu şiirin de tesiriyle Râzî Efendi'nin merhametini celb eder. Meseleyi tahkik eden kadı efendi Saçaklızâde gibi biri için Haylî gibi şerefli, kıymetli bir zatı idam etmenin ahâlinin aleyhine bir durum teşkil edeceğine inanarak davacıları kısıstan vazgeçirir. Böylelikle Haylî kan parası ödeyerek idam edilmekten kurtulur (Donuk 2016: 683-684).

İlerleyen yıllarda Haylî sipahi olarak İstanbul'a gitti. Kısa süre sonra bazı devlet adamlarının desteğiyle sipahiler kâtibi olarak atandı. 8 Receb 1031'de (19.05.1622) Osmanlı tarihinde "Vak'a-i Câmi-i Sultan Mehmed" olarak bilinen ayaklanmada isyancıların katline yönelik arzihâli Ferîdun Efendi ile birlikte yazdı (Aycibin 2007: 675; İpşirli 2007: 481;).

Sultan IV. Murad zamanında Hüsrev Paşa ile birlikte Bağdat Seferi'ne iştirak eden Haylî, 24 Rebûlevvel 1040'ta (09.11.1630) Bağdat Kalesi'ne yapılan saldırıda şehit oldu.⁸

Tarihçi Naîmâ'nın bildirdiğine göre Haylî'nin şehadeti şu şekilde vukû bulmuştur: Bağdat Kalesi'ni kuşatan Osmanlı kuvvetleri kaleye tırmanmak için çaba sarfetmektedirler. Ordu komutanlarından Zor Murtaza Paşa kale duvarının altına kadar gelir ve bir askere sancağı alıp kaleye tırmanmasını emreder. Burçlara tırmanan asker elindeki bayrağı kaleye dikeceği sırada şehit olur. Bunun üzerine paşa vazifeyi başka bir askere emreder, o da benzer şekilde şehit olur. En sonunda paşa bizzat kendisi hançerini kale duvarına saplayıp üzerine basarak kale burçlarına çıkmaya çalışır. O da vurularak şehit olur. Sadrazamın şahsî işleriyle görevli askerler, seyisler ve

⁸ Haylî'nin vefat tarihi hususunda kaynaklarda ihtilaf mevcuttur. Biyografi yazarlarının çoğu Haylî'nin vefat tarihini 1040 yılı olarak belirtirken Zehrimârzâde Rızâ ve Mustafa Mücib şairin 1041 yılında öldüğünü bildirmişlerdir. (Zavotcu 2017: 103; Altun 1997: 29) Haylî'nin vefat tarihini Naîmâ'nın gün, ay ve yıl olarak belirtmesi ve şairin şehadetine Cevrî'nin düşürdüğü tarihin 1040 yılına tekabül etmesi ortadaki ihtilafı kaldıracak niteliktedir.

meşaleciler de öne atılır. Onların da önünde bulunan Haylî'nin başına bir kurşun isabet eder ve diğer askerlerle ile birlikte şehit olur (İpşirli 2007: 678). Bursalı İsmail Belîğ ve Şeyhî Mehmed Efendi, Haylî'nin şehadetini şairin bir na'tında yer alan şu beytiyle ilişkilendirerek şöyle dile getirmişlerdir:

Duymaya cân-ı za'îfüm sekerât-ı mevti

Olmayam nûş idicek câm-ı memâtı sekrân

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin kabrinin ayak ucunda defnolunan (Donuk 2016: 684) Haylî'nin vefatına devrin önde gelen şairlerinden Cevrî Çelebi şu tarihi düşürmüştür:

Olup leb-teşne Haylî Kerbelâ'da hûn-ı a'dâya

Şehâdet câminı nûş eyleyüp kâm-ı dilin buldı

Bu mâtemgâh-ı fânîden güzâr itdükde târîhin

Didi hâtif **bekâya göçdi Haylî menzilin buldı** (Ayan 1981: 326)

دیدی هاتف بقایه کوچدی خلی منزلن بولدی sene 1040

Edebî Şahsiyeti

Bursalı Haylî Ahmed Çelebi'nin hem muasırı olan tezkire yazarları hem de sonraki asırlarda Haylî'nin hayat hikâyesini kaleme alan yazarlar onun edebî şahsiyetinden övgüyle bahsetmektedir. Kronolojik olarak biyografik kayıtların şair hakkında söylediklerini şöyle sıralayabiliriz:

Zehrimârzâde Seyyid Mehmed Rızâ'ya göre Haylî'nin güzel sözleri ihtiva eden beğenilen şiirleri vardır (Zavotcu 2017: 102). Tezkireci Mustafa Safâyî ise şairi güzel, belagatlı ve nükteli söyleyişleri bulunan biri olarak değerlendirir (Çapan 2005: 178). Bursalı İsmail Belîğ'e göre ince ve zarîf edalı, külfetsiz bir dile sahip, güzel mazmunlar bulmakta eşsiz bir şairdir (Donuk 2016: 685).

Şairin günümüze erişen şiirlerinden hareketle aruz kullanım becerisi üst seviyede olduğu görülmektedir. Tespit edebildiğimiz kırk altı şiirinde dokuz farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Bunlar içerisinde sadece iki yerde vezin aksamı bulunmakta olup o da muhtemelen müstensihlerin dikkatsizliğinden kaynaklanmaktadır. Haylî, klasik edebiyat geleneğine sıkı sıkıya bağlı ve bu edebiyatın kaidelerine vâkîf, estetik hususiyetlerini ziyâdesiyle bilen ve ustaca kullanabilen bir şairdir. Hem edebî sanatları hem de mazmunları bayağılığa düşmeden, yerli yerinde

kullanmıştır. Ayrıca şiirlerinde birçok yerel söyleyiş, deyim ve atasözüne yer vermiştir. Yaşadığı dönemde klasik Türk şiirinde etkili olmaya başlayan Sebk-i Hindî akımından etkilenmediği rahatlıkla söylenebilir.

Şairin şiirlerinde âşıkâne ve rindâne tarzın hâkim olduğu görülmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'e olan muhabbetini ifade eden dinî şiirler de kaleme almıştır. Gazavatnâmelerde yer alan beyit hacmindeki söyleyişleri hâric tuttuğumuzda klasik Türk edebiyatında örneği fazla bulunmayan ve şairin mesleği olan sipahiliğin de tesiriyle olsa gerek epik şiire yakın söyleyişleri vardır.

Eserleri

Dîvân: Haylî'nin bilinen yegâne eseri *Dîvân*'ıdır. Biyografi yazarları arasında eserden ilk bahsedenler Bursalı İsmail Belîğ ve Şeyhî Mehmed Efendi'dir. Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'da, Şeyhî de *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'sında *Haylî Dîvânı*'ndan uzun şiir alıntıları yapmıştır. Belîğ, şairin müseddes nazım şekliyle yazılmış bir na'tının benzersiz olduğunu bildirirken Şeyhî de şairin kaside nazım şekliyle yazılmış 67 beyitlik bir na'tının meşhur olduğunu ifade ederek iktibasta bulunmuştur. Ayrıca Şeyhî, Haylî'nin 24 farklı şiirini alıntılararak şairin müretteb dîvân sahibi olduğunu ifade etmiştir. Her iki yazarın da beyanları *Haylî Dîvânı*'nı gördüklerinin açık delilidir. Bu durumda şairin dîvânının olduğu bilgisi netlik kazanmaktadır (Donuk 2016: 685; Ekinci 2018: 393)

Belîğ ve Şeyhî'den yaklaşık iki asır sonra ömür sürmüş olan Bursalı Mehmed Tâhir de *Bursalı Haylî Ahmed Dîvânı*'ndan bahsetmiş, şairin müsvedde hâlinde bulunan dîvânının Bağdad Köşkü Kütüphanesi'nde olduğunu bildirmiştir (Bursalı Mehmed Tâhir 1333: 164). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nu hazırlayan Fehmi Edhem Karatay, bu bilgiden de hareketle Bağdad 164 numarada kayıtlı *Dîvân-ı Haylî*'yi, eserin muhtevasını ve şairin ölüm tarihini gözardı ederek onu Bursalı Haylî Ahmed'e mâl etmiştir (Karatay 1961: 142). Ayrıca son zamanlarda yazılan bazı ansiklopedilerde de bu bilgi tekrar eder (Kutlu 1981: 178; Kaplan 2013a). Katalog numarası bildirilen eser, tetkik edildiğinde bu dîvânın Bursalı Haylî'den yaklaşık çeyrek asır sonra yaşamış, hem Bursalı Haylî Ahmed'in adaşı hem de mahlasdaşı olan Kırkkilisalı Haylî Ahmed'e⁹ ait olduğu tespit edilmiştir.¹⁰ Eserin zahriyesinde "Dîvân li-Haylî-i Kırkkilisâvî" ibaresi kayıtlıdır. Eserin içindeki tarih manzumelerinin tamamına yakını Bursalı Haylî Ahmed'in vefat tarihi olan 1040 senesinden sonrasına aittir.

⁹ İsmi Ahmed olan şair Kırkkilise (Kırklareli)'de dünyaya geldi. Tahsilini tamamladıktan sonra divan kâtibi oldu. Mısır valisi İbrahim Paşa'nın divan efendisi, IV. Mehmet devrinde Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın tezkirecisi oldu. 1094/1683 yılında mevkufatçı oldu. Ancak 1097/1685-86'da bu görevden azledildi. 1098/1686-87 yılında rûz-nâme-i evvel oldu. Aynı yıl Belgrat'ta öldü ve Defterdar Camii'ne defnedildi.

Yunus Kaplan (2013b). "Haylî Ahmed Çelebi (Kırkkiliseli)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayli-ahmed-celebi> [erişim tarihi: 01.03.2020]

¹⁰ Katalogda müellif hattı olduğu bildirilen *Dîvân* nüshası tetkik edildiğinde müellif hattı olduğunu gösteren herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Eser mevcut hâliyle müsvedde bir şiir ve fevâid mecmuası görünümündedir. Eserde birden fazla hat kullanılmıştır. Yazmadaki şiirlerin önemli kısmı Kırkkiliseli Haylî'ye ait olmakla beraber farklı şairlere ait (Fuzûlî, Fehîm, Rûhî, İstanbullu Nizâmî) şiirlere rastlamak da mümkündür. Ayrıca bazı varaklardaki mensur kısımlarda ilaç tarifleri, Arapça metin parçaları yer almaktadır. Çalışmamızda yer alan tüm şiirlerin bu yazmada olup olmadığı bizzat kontrol edilmiş ve hiçbirine bu yazmada rastlanmamıştır. Ayrıca bu yazmayı tanıtan bir çalışma için bkz. Erdoğan Taştan (2017). "17. Yüzyıl Şairi Haylî Çelebi ve Divanı", *Al-Farabi 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Bildiriler Kitabı Gaziantep: s. 746-755.

Bunlara ilaveten şuarâ tezkirelerinde Kırkkilisalı (Kırklarelili) Haylî'ye ait olduğu söylenen şiirler müsvedde hâlde kalmış bu dîvânda kayıtlıdır.

Bursalı Haylî Ahmed'in Şiirleri

Kütüphane kayıtları ve yazma eser kataloglarında yapılan ayrıntılı taramalarda *Bursalı Haylî Ahmed Dîvânı* bulunamamıştır. Bu durumda şairin şiirlerinin tespitinde bizlere yol gösterecek kaynaklar öncelikle şiir mecmuaları ve şiir örnekleri ihtiva eden biyografik eserler olacaktır. Hâl tercümesi ihtiva eden kitaplardaki Haylî şiirlerinin birkaçı tam şiir olmakla birlikte çoğunluğu muhtelif şiirlerden yapılmış seçme beyitlerden meydana gelmektedir. Bazı şiir mecmualarında Haylî mahlaslı şairlere ait şiirlere rastlansa da hangi şiirin Bursalı Haylî'ye, hangi şiirin Kırkkilisalı Haylî'ye ait olduğunu tespit etmek oldukça güçtür. "Haylî" mahlasının edebiyat tarihimiz boyunca çok rağbet edilen bir mahlas olmaması işimizi kolaylaştırırsa da aynı asırda yaşamış adaş ve mahlasdaş iki şairin şiirlerini ayırt edebilmek kolay değildir.¹¹

Biyografik kaynakların belirttiğine göre Haylî'nin Hz. Peygamber'e duyduğu muhabbet ve hasreti dile getirdiği *Kasîde-i Nûniyye*'si çok meşhurdur. Şeyhî bu şiirin beyit sayısına kadar belirterek şiirden uzun alıntılar yapmıştır. Bu veriden hareketle yapılan taramalarda bahsi geçen na'tın bazı şiir mecmualarında kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Beyit sayısı değişmekle birlikte dört farklı mecmuada bulunan şiirin tenkitli metni kurulmuştur.

Bursalı Haylî Ahmed Dîvânı'nı görüp birçok beyit alıntısı yapan Bursalı İsmail Belîğ ve Şeyhî Mehmed Efendi şairin şiirlerinin tespitinde en mühim yere sahiptir. Ayrıca mecmualarda Haylî mahlaslı çok şiir bulunmaması ve mevcut şiirlerin de birçoğunun ser-levhasında/başlığında "Haylî-i Burusevî" ibaresinin yer alması ve bunların biyografik kaynaklardaki şiirlerle örtüşmesi transkribe edilen manzumelerin Bursalı Haylî'ye âdiyetini kesinleştirmektedir. Birçok şiir mecmuası taranmış, MESTAP (Mecmuaların Sistematik Tasnif Projesi) kapsamında hazırlanan tezler ve makaleler gözden geçirilerek şaire ait şiirler derlenmeye çalışılmıştır.

Tespit edilen ilk şiir Hz. Peygamber'e duyulan hürmet ve muhabbeti dile getirdiği kaside nazım şekliyle yazılmış 69 beyitlik bir na'ttır. Birçok mecmuada kayıtlı olan bu şiir yazıldığı devirde çok meşhur olmuştur. İkinci şiir Osmanlı kroniklerinde Magrol Han, Mavrav Han, Magrav Han diye anılan Giorgi Saakadze'yi hicveden bir kasidedir. Sadece 23 beyti günümüze ulaşan şiirde Haylî, "Mavrav Han"ı onun hayat hikâyesine yaptığı telmihlerle ustaca hicvetmiştir.¹² Üçüncü şiir ise Bursa Mevlevîhânesi'nin yapılışı için düşürülmüş 8 beyitlik bir

¹¹ Haylî mahlası sadece Bursalı Ahmed Haylî ve Kırkkilisalı Ahmed Haylî tarafından kullanılmıştır.

Aynı mahlası taşıyan iki şairin şiirlerinin karıştırılmasına örnek olarak şu çalışmaya bakılabilir. Erdem Can Öztürk (2019). "Bir Gazel İki Şair: Nev'î-zâde Atâyî ve Nevâfîzâde Atâyî Divanlarındaki Aynı Gazel Üzerine Notlar", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, s. 643-668.

¹² Giorgi Saakadze, Osmanlı kroniklerinde Magrol Han, Mavrav Han, Magrav Han diye anılmaktadır. 1484- 1762 yılları arasında Tiflis ve havalisinde hüküm süren Kartil Krallığı'nın XVII. asırda etkili olmuş devlet adamlarındandır. Gürcü diyarında o bölgenin büyük aileleri ile hükümrانlık açısından çeşitli sorunlar yaşayan Saakadze, çareyi kaçarak İran'a sığınmakta bulur. Müslüman olan ve önceleri Safevî Devleti saflarında yer alan Mavrav Han, özellikle 1608-1609 yılları arasında Sadrazam Kuyucu Murat Paşa döneminde Osmanlı kuvvetlerini mağlup eder. İran Şahı I. Abbas'ın komutasına giren ve Saakadze, I. Abbas'ın safında Gürcü kralına karşı yapılan savaşa katılır ve kendisini desteklemeyen kraldan da böylece intikamını alır. 1619 yılına gelindiğinde ise Saakadze o günkü Gürcistan'ın fiilî hükümdarı olur. 1621-23 yılları arasında gerginleşen İran-

tarih manzumesidir. 5'er beyitlik altı âşıkâne gazeli, 6 beyitlik epik tarzdaki bir gazeli, 3 kıt'ası, 1 na't türündeki müseddesinin ilk bendi, 1 tahmisinin ilk bendi, 2 beyitlik bir müstezadı, 30 farklı gazelinden 1-3 beyit arasında değişen şiir örnekleri bir araya getirilmiştir.

Osmanlı ilişkilerinde Osmanlılara karşı savaşıyan Saakadze, Gürcistan topraklarında çıkan ayaklanmayı bastırmak için 35 bin askerle ordunun başına tayin edilir. Gürcü direnişçilerle işbirliği yapan Giorgi Saakadze, Safevî ordularını arkadan vurur ve 25 Mart 1625 tarihinde Safevîlere çok büyük kayıplar verir. Ardından I. Abbas tarafından Gürcü topraklarına yerleştirilen Türkleri başka yerlere sürer. Saakadze'den intikam almak isteyen I. Abbas da oğlu Paata'yı idam ettirir. Safevî orduları Gürcistan topraklarına tekrar saldırır ve mağlup olan Saakadze dağlara çekilmek zorunda kalır ve ilerleyen zamanda Osmanlılara sığınır. Kısa süre de olsa Konya Valiliği yapan ve "Mavrol Mehmed Paşa" olarak tanınan Saakadze 1627-28 yıllarında Erzurum'da Safevîlere karşı yapılan savaşta Osmanlı saflarında yer alır. Savaş sonrası devrin kudretli veziriazamı Sadrazam Hüsrev Paşa tarafından hainlikle suçlanan Giorgi Saakadze, oğlu Avt'andil ve beraberindekilerle birlikte 3 Ekim 1629 günü Halep'te öldürülür (Gedik 2020: 207).

SONUÇ

Osmanlı coğrafyasında yer alan şehirler arasında Bursa, İstanbul'dan sonra devletin en önemli ilim, kültür ve sanat merkezi olmuştur. Sahip olduğu doğal güzellikler, ikliminin pek çok yerden daha elverişli olması, muhtelif ticarî faaliyetlere müsait iktisadî yapısı, vakıflar ve hayırseverler vasıtasıyla inşa edilen sosyal mimarî eserlerin çeşitliliği şehri farklı zümrelerden kişiler için câzip hâle getirmiştir. Başkente yakınlığının yanı sıra saray mensupları ve önemli devlet ricâlinin şehirde ikamet etmesi hâmi arayışında olan birçok âlim, şair ve sanatkarı bu şehre gelmeye teşvik etmiştir. Özellikle XV. asırdan itibaren sanatın farklı şubelerinden birçok sanatçının uğrak yeri hâline gelen Bursa, edebiyat tarihinin önde gelen birçok şairine de ev sahipliği yapmıştır.

Bu çalışmada sıradışı bir hayat hikâyesine sahip Bursalı Haylî Ahmed Çelebi konu edilmiştir. Hem biyografisi hem de şiirleriyle yaşadığı devirde kaleme alınmış kaynaklarda kendisine fazlasıyla yer bulabilmiş Bursalı Haylî Ahmed'in hâl tercümesi eksiksiz şekilde yazılmaya gayret edilmiştir. Yazıldığı devirlerin edebiyat tarihi ve eleştiri kitapları olarak değerlendirilebilecek şuarâ tezkireleri ile hâl tercümesi ihtivâ eden diğer kaynaklardan ve Osmanlı dönemi şiir meraklılarınca yazılan mecmualardan Haylî'nin günümüze erişen şiirleri tespit edilmiş ve bunlardan hareketle şairin edebî şahsiyeti ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şairle alakalı günümüze dek bilinmeyen bazı bilgiler ortaya konmuş, divanının nüshası hakkındaki bilgiler tashih edilmiştir. Şiirlerinde aruzu kusursuz olarak kullanma becerisi, söz sanatları ve mazmunları yerli yerinde kullanma kabiliyeti, hem sözün âhengine hem de mânânın derinliğine gösterdiği dikkat Haylî'yi birinci sınıf şairler kategorisine dâhil etmektedir. Biyografik kaynaklardaki Haylî şiirleri derlenmiş ve mecmualardan faydalanılarak şairin bugüne kadar bilinmeyen şiirleri ilk kez birlikte neşredilmiştir. Bu derleme *Bursalı Haylî Ahmed Dîvânı* bulunana kadar şairin şiirlerini ihtiva eden en geniş hacimli çalışmadır.

Na't-ı Resûl-i Ekrem Şalla'llâhu 'Aleyhi ve Sellem¹³

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Vechi var teşne-i âb-ı keremün olsa cihân
Ki yüzün şuyına halk oldu senün kevn ü mekân
2. Bildi çün hilâfetine bâ'îş olan zâtu'dur
Oldı ser-geşte o şevkıla sipihr-i gerdân

¹³ Şeyhî Mehmed Efendi'nin belirttiğine göre devrinde çok meşhur olan bu na't toplam dört mecmuada tespit edilmiştir. Harf ve sayılarla sembolize edilen mecmuaların bulunduğu yerler şu şekildedir:

M1: Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7180/5 vr. 81b-83a.

M2: Ankara Milli Kütüphane 06 Hk 1204/1 vr. 43b-44b.

M3: Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 1793 vr. 19a-20b.

T: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1127, vr. 7b-9a.

3. Sensin ol nûr-ı Hüdâ kim iki ednâ zerreñ
Biri mâh oldu cihânda biri mihr-i raḥşân
4. Sensin ol şem‘-i şebistân-ı hüdâ¹⁴ kim Cibril
Oldı pervâne-şîfat şevkuñıla raḥş-künân¹⁵
5. O meh-i burc-i şerefsin ki şeb-i mevlûduñ
‘İyd u nev-rûz¹⁶ gibi kıldı cihânı şādân¹⁷
6. Odur ol şeb ki¹⁸ cihân buldı ziyâ nûruñdan
Daḥi gün toğmadın¹⁹ ey mihr-i sipihr-i ‘îrfân²⁰
7. Odur ol şeb ki olup ḳalb-i eḥibbâ ma‘mûr
Ṭâḳ-ı Kısra dil-i a‘dâ gibi oldu vîrân²¹
8. Odur ol şeb ki olup nûr-ı cemâlûñ peydâ
Dîdeden eyledi âteşgede-i küfri nihân²²
9. Odur ol şeb ki virüp²⁴ dehre vücûduñ revnaḳ²⁵
Kıldı dünyâ yüzini reşk-i behişt-i Rıdvân²⁶
10. Nice reşk eylesesün cennet o şeb dünyâya
Ki senûñ küyuña ‘azm eyledi ḥûr u ḡilmân

¹⁴ hüdâ M1, M3, T: Hudâ M2.

¹⁵ M3 nüshasında 3. ve 4. beyitlerin yerleri değişmiştir.

¹⁶ ‘İyd u nev-rûz T: ‘İyd-ı nev-rûz M1, M2, M3.

¹⁷ ‘İyd-ı nev-rûz gibi kıldı cihânı şādân M1, M3, T: Kıldı dünyâ yüzini reşk-i behişt-i Rıdvân M2.

¹⁸ ki M1, M2, T: kim M3.

¹⁹ toğmadın M2, M3, T: doğmadın M1.

²⁰ T nüshasında 6. beyitle 7. beyitin yerleri değişmiştir.

²¹ Odur ol şeb ki olup ḳalb-i eḥibbâ ma‘mûr // Ṭâḳ-ı Kısra dil-i a‘dâ gibi oldu vîrân M1, M3, T: Odur ol şeb ki virüp dünyâ vücûh-ı revnaḳ // Dîdeden eyledi âteşkede-i küfri nihân M2.

²² âteşgede-i küfri M2, M3, T: âteşgede küfrini M1.

²³ Dîdeden eyledi âteşkede-i küfri nihân M1, M3, T: ‘İyd-ı nev-rûz gibi kıldı cihânı şādân M2.

²⁴ virüp T, M1: vîre M3: olup M2.

²⁵ dehre vücûduñ revnaḳ M2, M3, T: dîne vücûh-ı revnaḳ M1.

²⁶ Kıldı dünyâ yüzini reşk-i behişt-i Rıdvân M1, M3, T: Dîdeden eyledi âteşkede-i küfri nihân M2.

11. Bir ‘aceb zelzele şaldı kıdemün ‘āleme kim
Ser-nigün oldu şanemler yıkılup deyr-i muğān
12. Görüp ol hāleti ammā ki niçe müşrikler
Cehl ile eylediler haqqıña çok zann u gümān
13. Āyet-i rahmet-i Hāq olduğıña münkir olup
Küfri ezber okıdı nice ‘adū-yı nā-dān
14. Gördi kim bilmediler halk-ı zamāne kıadrün
Seni bildürmek için indi zemīne *Kur’ān*²⁷
15. Sensin ol fāris-i meydān-ı nübüvvet ki kaçan
Hāq resül olduğıña istedi a‘dā bürhān
16. Māha barmaqla işāret kıılup²⁸ itdün zāhir
‘Arşā-i mu‘cizede şan‘at-ı güy u çevgān
17. Göricek şa‘şā‘a-i mihr-i kefi pür-tābuñ
Sine-çāk²⁹ oldu o şeb şevk ile mäh-ı tībān
18. Gösterüp devr-i kamerde niçe yüzden i‘cāz³⁰
Eyledün gün gibi ‘ālemde haq dīni ‘ayān³¹
19. Mazhar-ı mevhibe-i luṭf-ı³² Hūdā’dur zātun
Cümle eşyāya olursañ ne ‘aceb feyz-resān
20. Olduğıyün ki³³ ‘arāq-ı cebhe-i pür-tābuñda³⁴

²⁷ M3 vr. 19b.

²⁸ kıılup M1, M2, M3: idüp T.

²⁹ Sine-çāk M2, M3, T: Yine çāk M1.

³⁰ i‘cāz M2, M3, T: a‘dā M1.

³¹ M1 vr. 82a.

³² luṭf-ı M1, M2, M3: faḫl T.

³³ ki T: -M1, M2, M3.

³⁴ pür-tābuñda M3, T: pür-tābuñdan M1, M2.

Haşre dek gülleri oldu bu cihānuñ ḥandān

21. Çeşm-i nergisde degüldür қатарāt-ı şebnem

Güle bu luṭfi görüp oldu ḥasedden giryān

22. Ḥaddi yok қағı birin şerḥ ide dil³⁵ mu‘cizenüñ

Vire mi қаtre-i nā-çize ğınā-yı ‘ummān

23. Bā-ḥuşuş ol şeb-i mi‘rāc o³⁶ dem-i vuşlat kim

İdemez kimse anı ‘aql ile tafşıl ü beyān³⁷

24. Nice taqrır ideyüm anı degüldür ḥaddüm

Varmaz ol rütbeye zīrā ki³⁸ ‘uḳūl-i insān

25. Seni medḥ itmege yok bende kemāl-i ḳudret

Eyledüm ḥaḳḳ-ı edāda bilürem çok noḳşān

26. Ḳalma eksüklüğüme sen benüm ey bedr-i münir³⁹

Çünkü yokdur kerem [ü] luṭfuña ḥadd ü pāyān

27. Çār-yārūñ daḥi medḥinde⁴⁰ girüp meydāna

Esb-i ṭab‘a dilerem eyleyem⁴¹ irḥā-yı ‘inān

28. Ḳādir olduḳca n’ola anları da medḥ itsem⁴²

Virdiler şer‘üne zīrā ki niçe revnaḳ u şān

29. Yār-ı ğāruñ⁴³ olan ol Ḥazret-i Şiddik-i ‘Atik

³⁵ қағı birin şerḥ ide dil M1, T: қағı birin medḥ ideyüm M2: қағısın şerḥ ideyüm M3.

³⁶ o M1, T: -M2, -M3.

³⁷ M2 vr. 44a: T vr. 8b.

³⁸ Varmaz ol rütbeye zīrā ki M1, M2, T: İrmez ol rütbeye fikr-i M3.

³⁹ münir M2, M3, T: tamām M1.

⁴⁰ medḥinde M1, M3, T: vaşfınla M2.

⁴¹ dilerem eyleyem M1, M2, T: vireyüm şevkıla M3.

⁴² medḥ itsem M1, M3: vaşf eylesem M2: vaşf itsem T.

⁴³ Yār-ı ğāruñ M1, M3, T: Çār-yārūñ M2.

N'ola oldıysa şadâkatle güzîn-i akrân

30. Cümleden evvel idüp dînüñi taşdıķ u kabûl
Şıdķ-ı pâki aña oldı sebep-i istihsân

31. Ma'den-i 'adl ü kerâmet 'Ömer-i Fârûķ'uñ
Devr-i 'adlinde cihân bulmış idi emn ü emân

32. Yed-i tûlâsını gör kim niçe günlük yoldan
Dîde-i⁴⁴ Kayşere bir demde irişdürdi benân

33. Menba'-ı hilm ü hayâ Hazret-i Zî'n-nûreyn'uñ
Şöyle nakş olmuş idi levh-i dilinde *Furķân*⁴⁵

34. Mülk-i şer'ünde virüp kâ'ide-i dîne⁴⁶ nizâm
Kıldı⁴⁷ âdâb ile tertîb-i kelâm-ı Sübhân

35. Fâtih-i Hayber⁴⁸ olan Hayder-i Kerrâr ise
Zehresin haşmuñ iderdi kılıcı âb-ı revân⁴⁹

36. Ne kerâmet ne velâyet ne şecâ'atdür o⁵⁰ kim
Tıfl iken ejderi çak itdi o şîr-i Yezdân⁵¹

37. Kişver-i şer'-i şerîfünde sarây-ı dîne
Anlar olmuşlar idi pâdişehüm çâr-erkân

38. Bu kadar kuvvet ü kudretle⁵² yine her birisi
Bendedür hazretüñe anlara⁵³ sensin sulţân⁵⁴

⁴⁴ Dîde-i M1, M2, M3: Kim anı T.

⁴⁵ M3 vr. 20a.

⁴⁶ dîne M3, T: silke M1: şer'a M2.

⁴⁷ Kıldı M1, M3, T: İtdi M2.

⁴⁸ Fâtih-i Hayber M1, M2, T: Fâtihü'l-Hayber M3.

⁴⁹ kılıcı âb-ı revân M1, M2, T: kılıcı ile revân M3.

⁵⁰ o M1, M3, T: -M2.

⁵¹ şîr-i Yezdân M1: şîr-i gurrân M2, M3, T.

⁵² kuvvet ü kudretle M2, M3, T: kudret ü kuvvetle M1.

39. Ey Resûl-i şaķaleyn ey meh-i bedr-i kevneyn
Sensin ol eşref-i maħlûķ u ħabîb-i Raħmân⁵⁵
40. Dürr-i yektâ ise de yirlere geķsün ol yaş
Ki senüñ ‘aşķuñ⁵⁶ ile olmaya gözden rîzân⁵⁷
41. Rûķ-ı şânî ise de odlara yansun ol ten
Ki revân eylemeye yoluña biñ⁵⁸ şevķ ile cân⁵⁹
42. Ben ne ħâkem ki seni medķ idem ey gevher-i pāk⁶⁰
Ġarażum ħâlûmi ‘arz eylemedür saña hemân
43. Benem ol bâdiye-peymâ-yı beyâbân-ı heves
Benem ol sâkin-i peyġûle-i dârü’l-‘işyân⁶¹
44. Ne ser-i menzil-i maķşûda irişdi rāhum⁶²
Ne ķarâr itmege bir ġüşede oldu imķân
45. Bezm-i ‘âlemde dilüm olmadı herģiz⁶³ ħâlî
Heves-i lâzıme-i ‘ayş u ķarabdan bir ân
46. Her ķaçan⁶⁴ vaķt-i namâz olsa ķomaz kim irişe
Dem-be-dem naġme-i ney ġüşuma ġülbāng-i ezân

⁵³ ħazretüñe anlara M1, M2: cümle saña bunlara M3: ħazretüñe bunlara T.

⁵⁴ M1 vr. 82b.

⁵⁵ M2 nüshasında bu beyit yoktur.

⁵⁶ ‘aşķuñ M1, M3: derdüñ M2.

⁵⁷ gözden rîzân M1, M2, M3: her dem ġaltân T.

⁵⁸ biñ M2: yüz M1, T, -M3.

⁵⁹ Ki revân eylemeye yoluña biñ şevķ ile cân M1, M2, T: Ki senüñ ‘aşķuñ ile olmaya dâ’im sūzân M3.

⁶⁰ gevher-i pāk M1, M3, T: pāk-ġüher M2.

⁶¹ dârü’l-‘işyân M1, M3, T: dâr-ı ‘işyân M2.

⁶² Ne ser-i menzil-i maķşûda irişdi rāhum M1, M2: Ki ser-i menzil-i maķşûda irişmedi elüm M3: Ki ne ser-i menzil-i maķşûda irişdi rāhum T.

⁶³ herģiz M1, M3: bir dem M2, T.

⁶⁴ ķaçan M2, M3, T: zamân M1.

47. Āb-dest almağa varmaz elüm ammâ gönlüm

Şu gibi olmadadır⁶⁵ kūy-ı ḥarābāta revān⁶⁶

48. Oldı ma'lūm namāza ne ḳadar yüz yuduğum

Rūz-ı şavm eyledüğüm kārı da⁶⁷ dutmam pinhān

49. Hırşum ol deñlü ki⁶⁸ eyyām-ı şıyām irdükde

Bir dilim nān görünür baña hilāl-i Ramazān

50. Almayam destüme şimden girü peymāne diyü⁶⁹

İtsem inşāfa gelüp cān ile 'ahd ü peymān

51. Derd-i ser ḥāşıl idüp isterem ol demde ṭabīb

Umaram tā ki diye derdüñe meydür dermān⁷⁰

52. Ayağum meygede yoluñda elümde sāğar

Dilde yok zerre ḳadar ḥavf-ı sırāt u mīzān⁷¹

53. Nice olur kefe-i mīzāna ḳonursa ḥālüm

Bezm-i 'işıyānda o nūş eyledüğüm⁷² rıtl-ı girān

54. Ben ne ḥāletle idem kendümi ümmetden 'ad⁷³

Ḳuluñam diyem⁷⁴ eyā pādşeh-i Sidre-mekān⁷⁵

55. Ḳılmadum sünnetüñüñ biñde birisin icrā

⁶⁵ olmadadır M1, M2, T: aḳmadadır M3.

⁶⁶ T vr. 9a.

⁶⁷ kārı da M1, M3, T: kār ile M2.

⁶⁸ ki M1, M2, M3: kim T.

⁶⁹ diyü M1, M2, T: disem M3.

⁷⁰ M3 vr. 20b.

⁷¹ M2 vr. 44b.

⁷² eyledüğüm M2, M3, T: itdüğümüz M1.

⁷³ Ben ne ḥāletle idem kendümi ümmetden 'ad M1: Ben ne ḥāletle ḳoyam kendümi ümmet yirine M2: Ben ne ḥāletle ḳoyup kendümi ümmet yirine T.

⁷⁴ diyem M1, M3, T: dā'im M2.

⁷⁵ Bu beyit M3 nüshasında 43. sıradadır ve şu şekildedir:

Ben ne ḥākem ki ḳoyam kendümi ümmet yirine // Kulunam diyem eyā pādşeh-i Sidre-mekān M3.

İtmedüm hergiz itâ'at ne ki kılduñ⁷⁶ fermân⁷⁷

56. Göricek bunca hevâ vü hevesi başumda
İttifâk eyleyüp⁷⁸ ıslâhuma zühhâd-ı zamân

57. Müşkilüñ var ise hâll eyleyelüm gel diseler
Gelmez illâ dilüme 'uqde-i zülf-i hübân

58. Heves-i müy-ı miyânıyla bütân-ı dehrüñ
Târ-ı zühhd-i 'amelüm⁷⁹ gerçi degüldür husbân⁸⁰

59. Bir kılın rişte-i ümmîdümün ammâ ki yine
Ne kadar kılsa keş-â-keş kıramaz 'âlemiyân⁸¹

60. Niye kaç' eyleyem⁸² ümmîdümi lutf-ı Hâk'dan
Ki senüñ gibi şeff'üm var eyâ Fahr-i Cihân⁸³

61. İtmedüm şimdiye dek gerçi ki zıkr ü tesbîh
Bâri şimden girü na'tuñ⁸⁴ ideyüm vird-i zebân

62. Dergehüñde umaram tâ ki geçüp⁸⁵ maqbüle
Yazıla defter-i⁸⁶ a'mâlûme âhar⁸⁷ 'unvân

63. Benem ol 'âciz-i bî-kes ki ayağüñ tozına
Eli boş geldüm ümîd eyleyü lutf u ihsân

⁷⁶ hergiz itâ'at ne ki kılduñ M2: bir kez itâ'at ne ki kılduñ T: hergiz itâ'at ne ki itdüñ M3: hergiz o tã'atüñe kıluben M1.

⁷⁷ T nüshasında bu beyitle bir sonraki beytin yerleri değişmiştir.

⁷⁸ İttifâk eyleyüp M1, T: İttifâk itseler M2: İltifât eyleyüp M3.

⁷⁹ 'amelüm M1, M2, M3: emelüm T.

⁸⁰ M2 nüshasında bu beyit 56. sıradadır.

⁸¹ M2 nüshasında bu beyit 56. sıradadır. M3 nüshasında bu beyit yoktur.

M1 vr. 83a.

⁸² eyleyem M2, M3, T: eyleyem M1.

⁸³ M2 nüshasında burada 39. beyit vardır.

⁸⁴ na'tuñ M1, M2, T: medhîn M3.

⁸⁵ geçüp M1, M3, T: geçe M2.

⁸⁶ defter-i a'mâlûme M2: nâme-i a'mâlûme M1, T: nâme-i 'unvânıma M3.

⁸⁷ âhar M2, M3, T: bârî M1.

64. Bir yeşil yaprağa mālîk⁸⁸ degülem dünyāda⁸⁹

Ki saña lâıyık ola ey gül-i gülzâr-ı cinân

65. Degülem nesneye kâdir getürem hazretüñe⁹⁰

Aña kâdir idüm ancak ki getürdüm imân

66. Hazretüñden senüñ ey hâfız-ı dîn-i ümmet

Şoñ nefesde dilerem anı be-haqq-ı Yezdân⁹¹

67. Beni tenhâ kıomayup hıfz idesin imânum

Melekü'l-mevt gelüp kaçd idicek almağa cân

68. Tuymaya⁹² cân-ı za'ifüm sekerât-ı mevti

Olmayam nüş idicek cām-ı memâtı sekrân

69. Ola şol⁹³ nesne ki 'âşilere yarın⁹⁴ düşvâr

Anı Haylî kuluña kıl keremüñden âsân

Kaşıde-i Haylî der-Haqq-ı Mavrav

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1. N'ola ol Âşaf-ı deryâ-dilüñ olsağ şenâ-h'ânı

Ki âb-ı tıgı pāk itmekdedür mülk-i Süleymân'ı

2. Zihî seyl-âb-ı şemşir-i Süleymânî ki bir demde

Götürdi yiryüzinden böyle bir dīv-i girân-cânı

⁸⁸ mālîk M2, T: kâdir M1, M3.

⁸⁹ dünyāda M1, T: hazretüñe M2: 'âlemde M3.

⁹⁰ hazretüñe M1, M3, T: dergehüñe M2.

⁹¹ Yezdân M1, M2, T: Qur'ân M3.

⁹² Tuymaya M2, M3: Duymaya M1, T.

⁹³ şol M1, M2, T: ol M3.

⁹⁴ yarın M1, M3, T: yâ Rab M2.

3. Egerçi aşlı Gürciydi o mel‘ün [ibn]⁹⁵ mel‘unuñ
Münâfıklıkda ammâ Bahtek olmazdı aña şânî
4. Ne deñlü şeytanet bilmek gerek kâfir ki yanından
Geçerdi isti‘âz ile anuñ gül-i beyâbânî
5. Ne deñlü hîle-bâz olmağ gerekdür var kıyâs eyle
Füsün u fitnede hiç terkiye aşmazdı şeytânî
6. O perendî bıyıklar-ıla mükrih turfe hey’etle
Gören anı hemân görmiş gibidür şekl-i Mervân’ı
7. Bi-hamdi’llâh ki ol kâfir de hâlka itdügin buldı
Ki zîrâ zulm-ile katl itmiş-idi çok Müselmânı
8. Temâşâ bundadur kim hâlkı ilzâm eylemek olmaz
Müselmân oldı dirler ol ‘adû-yı ehl-i imânı
9. Ne müslim belki bir bundan eşed kâfir bulunmazdı
Eger geşt ü güzâr itseñ ser-â-pâ Kâfiristânı
10. Ayırmazdı yanından bir kadem pâpâsını tâ kim
Ana yâd itdürür her lahza resm-i Kâfiristânı
11. Muhaşşal bir bu resme küfri muhkem kaltabân olmaz
Bunuñla bir iki üç def’a mürted oldı naşrânî
12. Hele mâhiyyeti aşlıyla ma‘lûm oldı ammâ kim

⁹⁵ Metinde “bin”

Size nâmiyla da şerh eyleyin ol ehl-i tuğyânı

13. O Mavrol'dur bu kim vardı Kızılbaş oldu sâbıkda

Ki yetmiş kâfir öldürmüş olur katl eyleyen anı

14. Yine mürted olup bir niçe yıldan şofra anlardan

Dönüp katl eyledi mekr ile birkaç hân u hânânı

15. Bu def'a döndi İslâm ehline kaçd eyledi kâfir

Velî Hâk görmedi ol hâleti İslâm'a erzânî

16. Müselmân olmağa geldüm diyü 'arz-ı hülûş itdi

İnandurdu o kâfir hilesiyle cümle 'ayânı

17. Bunı bir er şanup ol tarz u tavr u ol kıyâfetle

Didiler var-ısa 'aşruñ budur Sâm u Nerîmân'ı

18. Bilenler hod bilürdi kâtabânun' n'itdugin ammâ

İnandurmak olur mı ser-be-ser erbâb-ı divânı

19. Muhaşşal aña gâyet i'tibâr u iltifât oldu

Ki haddinden ziyâde aşdılar in'âm u ihşânı

20. O küfrânü'n-ni'am ammâ ki anuñ bilmeyüp şüktrin

Naşihat tutmadı günden güne arturdu 'işyânı

21. Nice geldi yolına gördünüz mi 'âkıbet bir bir

O bî-dîn az şanurdu haq-ı nân-ı âl-i 'Osmân'ı

22. İlâhî dâ'imâ hâ'inlerün 'ömrini kütâh it

Muzaffer eyle her yirde vekîl-i şâh-ı devrânı

23. Dırâz it ‘ömrüñ artur devletin ol Husrev-i ‘aşruñ

Yanında mu‘teber kıl dâ’imâ erbâb-ı ‘irfânı (Gedik 2020: 213-217)

Târîh

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

Hamdû li’llâh ki bu diyâr içre

Âşikâr oldı sırr-ı Mevlânâ

Geldi bir mürşid-i tarîk-ı İlâh

Urdı işbu maqâm-ı hûba binâ

Dimiş aña meger ki rü’yâda

Server-i enbiyâ Resûl-i Hudâ

Sana emr oldı cânib-i Hâk’dan

Eyle var Burusa şehrini me’vâ

Emrine imtişâlen ol da gelüp

Kıldı hüküm-i şerîfini icrâ

Mevlevîler bu cây-ı dil-keşde

Süricek döne döne zevk u şafâ

Himmet-i evliyâ ile Haylî

Didi târîh içün bu beyti aña

Mevlevî-hâneyi Cünûnî Dede

Eyledi Hû diye diye ihyâ (Kara-Atlansoy 1997: 496-497)

مولوی خانہ بی جنونی ددہ

مولدی هو دیہ دیہ احیا sene 1024

Gazel⁹⁶

Mefûlû Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Ėarķ eyledi ĥûn-âb-ı sirişkûm teni⁹⁷ cânâ

Şimden girü sen ķanda bulursun beni cânâ (Abdulkadiroğlu 1994: 76; Ekinci 2019: 174)

Bî-cân olayum ġamze-i ĥûn-rîz-i müjeñle

Cânum gibi sevmezsem eger ben seni cânâ

Her ĥâr u ĥaşak saña eli irmeye dirseñ

Çek serv-i ser-efrâz gibi dâmeni cânâ

Kâr itmedi hergiz dil-i sengîñüñe el-ĥaķ

Nerm eyler iken âhum odı âheni cânâ

Pervâneñ iken ķadrini bil Ėayli-i zâruñ

Mûmlar yaķasın bulmayasın sen anı cânâ (Abdulkadiroğlu 1994: 76; Koç 2020: 43)

Gazel

Mefûlû Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Dildârımı n'itdün diyü ağyâra yapışdum

Gördüm ki Ėüle irmez elüm ĥâra yapışdum

O ķâr-ı mey-i 'ışķuñ ile sâyeveş ey dil

Geh yollara düşdüm gehi dîvâra yapışdum

⁹⁶ Bu gazel iki farklı mecmuada yer almaktadır. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan 80, vr. 180a; Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7076 vr. 21a. Tenkitli metinde Ali Nihat Tarlan yazmaları arasında nüsha ANT ve Milli Kütüphane'de kayıtlı nüsha MK olarak sembolize edilmiştir.

⁹⁷ teni MK : beni ANT.

Ey kâküli sünbül bir işüm çıkmadı başa
Gerçi ğam-ı gîsûn ile çok kâra yapışdum

La'lûn taleb eylerken elüm zülfüne degdi
Bir genc-i nihân ister iken mârâ yapışdum

Dâğum çoğalup kâr-ı ğam-ı 'ışkla Haylî
Bir müflis iken dirhem ü dînâra yapışdum (Ekinci 2018: 396)

Gazel

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Gözlerûn gönlüm alup yir kıomadı tedbîre⁹⁸
İki âhü bes imiş pâdişehüm bir şîre

Görmedi Hâzret-i Yûsuf bu cemâli düşde
Hüsni'n ey mâh nice kâbil olur ta'bîre (Ekinci 2019: 175)

Çünkü la'lûn kıodı dil zülfüne meyl itdi senün
Şerbet uşlatmaz o dîvâneyi çek zencîre

Hüsni insânı 'aķıl dâ'iresinden çıkarur
Yohsa çekmek ne idi ol periyi teşhîre⁹⁹

Şanma ey Haylî çeker dîdesine kuhl-i siyeh
'Âşık öldürmek için zâğ virür şemşîre (Ekinci 2018: 396-397; Koç 2020: 44)

Gazel

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

⁹⁸ Bu mısra mecmuada "Gözlerûn yir kıomadı gönlüm alup tedbîre" şeklindedir.

⁹⁹ Koç'un neşrinde bu şiirin 2. beyit ile 4. beytin yerleri değişmiştir.

‘İşret eyler diyü hâr u has ile verd-i teri
Gönçeden geldi şehir bülbüle ağız haberi

Hıfz ider gülşen-i küyüñ diyü ey gönçe-dehen
Kılıcın şaldı şabâ süsen-i bâğuñ şehri

Görinen nergis-i pür-jâle degül ‘ışkuñ ile
Ağlayu ağlayu çıkdı çemenüñ dîdeleri

Kan idüp eşk-i terüm sinemi çâk eylersen
Döstüm saña mı ısmarladılar baır ü beri

Zülfi sevdâsına bel bağlayalı ol şanemüñ
İki yirden kuşanur Hayli-i şeydâ kemeri (Ekinci 2018: 398-399)

Gazel

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

Bizümle ‘azm-i rezm-i fetḥ-i Bağdâd eyleyen gelsün
Gazâ ecrin şehâdet rütbesin yâd eyleyen gelsün

Şalâdur bu gazâyı kendüye farz eyleyen merde
Bu niyyetle İmâm’ın rûhını şâd eyleyen gelsün

Dönüş yokdur ‘adûdan almayınca dâd-ı Bağdâd’ı
Döküp hûn-ı seri ‘âlemde bir ad eyleyen gelsün

Ceresveş dil ucuyla söyleyen pes-mândeler kalsun
Derûn-ı sineden ney gibi feryâd eyleyen gelsün

Bize rûz-ı gazâda nev-hevesler yâr-ı gâr olmaz
Ezelden kendi zâtın cenge mu’tâd eyleyen gelsün

Muḥaṣṣal çâr-yâr-ı bâ-şafâ ‘aşkına ey Ḥaylî

Bu yolda kâr u bârın cümle berbâd eyleyen gelsün (Donuk 2016: 685-686; Ekinci 2019: 174)

Gazel

Mefûlû Mefâ’ilü Mefâ’ilü Fe’ûlün

Ḥabs itse ‘aceb mi anı dil maḥbes-i tende

Tîr-i sitemûn aña neler itdi geçende (Ekinci 2019: 175)

Çek perde-i zülf-i siyehûn yoḥsa ‘azîzüm

Çok Yûsuf-ı dil ḥabs olur çâh-ı zeḳanda

Güftâr-ı lebündür senûn ey naḥl-i dil-ârâ

Dem-beste iden gonçeleri saḥn-ı çemende

Şol deñlü elem geldi gidende o ṭabîbüm

Raḥm eyledi ben ḥasteye âyende revende

Lâyık mı şehâ gitmeye aḡyâr dilûnden

Hîç ḥâṭıruña gelmeye Ḥaylî-i figende (Koç 2020: 45)

Gazel

Mefûlû Mefâ’ilü Mefâ’ilü Fe’ûlün

El tîḡa urup gerçi rakîbe naẓar itdün

Çaşduñ ben idüm sen anı cânâ siper itdün

Hem gönümi hem ‘aḳlumu hem şabrumı alduñ

Ey şûh-ı cefâ-pîşe baña sen neler itdün (Ekinci 2019: 175)

Geh dergehüñe geh der-i hicrâna düşürdüñ

Derdünle beni pâdişehüm derbeder itdün

Ağyâra elün öpdürüp ey kıdd-i çenârum

Derd-i dil-i ‘uşşâka yine beş beter itdün

Qocdurmaz idün çünkü belün Hayli-i zâra

Ey serv niçün yok yire kıddün kemer itdün (Ekinci 2018: 396)

Kıt‘a

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

Ey gönül şahın-ı çemenle leb-i deryâ seyrin

Bir şanemle idegör kâm alasın dünyâdan

Yohsa bir dişleri dür kâmeti serv olmayıcağ

Ne biter şahın-ı çemenden ne çıkar deryâdan (Zavotcu 2017: 103; Ekinci 2019: 175)

Kıt‘a

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Hokka-i yâkûta müşâbih o fem

Pençe-i mercâna mümâşil o el

Hayli gel inşâf kıl ancak olur

Böyle eli ağzına uymış güzel (Abdulkadiroğlu 1994: 76)

Kıt‘a

Mef‘ûlü Mef‘ûlün Mef‘ûlün Fâ‘

Zıkr itmese bir bedî‘-i hüsnün nâmın

Elbette olur ehl-i maḥabbet âşım

Ammâ ki benüm rûz-ı ezelden itmiş

Qassâm-ı ezel zikrûmi qasım qasım (Donuk 2016: 683; Ekinci 2019: 172)

Tahmîs

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

Dinle aḥvâlümü ey pâdişeh-i mülk-i himem
Ḥâlüme kıl nazar ey dâfi‘-i endüh u elem
Demidür bana ‘adû itmek içün cevır ü sitem
Elimi kıanda çıkarursa ‘aceb mi her dem
Ṭotalum iki elüm kıanda imiş kanı kerem (Donuk 2016: 683)

Müseddes

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Ey Resûl-i Ḥaḳ yüzün nûr-ı hidâyetdür senün
Şıdk-ıla yoluñda cân virmek sa‘âdetdür senün
La‘l-i nâbuñ gevher-i kân-ı ḥaḳîḳatdür senün
Her kelâmuñ dürr-i deryâ-yı nübüvvedür senün
Zât-ı pâküñ şâh-ı iḳlîm-i risâletdür senün
Dâ‘imâ ‘aşilere kâruñ şefâ‘atdur senün (Donuk 2016: 685)

Gazel

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Âteş-i ruḥsârı şevkıyle dinildi dil-berün
Sûznâk olsa n’ola ey dil senün şî‘r-i terün

Kâkül-i dil-ber gibi ‘aḳluñ perîşân ideli
Bildiler ey ‘âşık-ı sevdâzede derd-i serün

Şöyle yandır âteş-i ‘ışka vücûduñ Ḥayliyâ
Bulmaya a‘dâ gözine çekmege ḥâkisterün (Ekinci 2018: 395)

Gazel

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Da'vâ-yı 'ışka her sözüm olurdu bir güvâh
Bir kerre söyledüp sözümü dinlese o şâh

Seyr-i cemâle kâkülünün mâni' olması
Şâhid degül mi olduğına bahtımuñ siyâh (Ekinci 2019: 175)

Haylî kapuña geldi yeter cevri-i bî-sebeb
Çalmaz tavâf-ı Ka'be kılanlarda hüd günâh (Çapan 2005: 178; Ekinci 2018: 397)

Gazel

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Vezân it bād-ı âhuñ geşt iderken küy-ı cânânı
Şalındurmak ise makşûduñ ol serv-i hırâmânı

Degüldür hâtem-i la'linde yir yir haţ-ı nev-bârûñ
Temâşâ kılmağ ister mûrlar mühr-i Süleymân'ı (Ekinci 2018: 398)

Gazel

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Eşheb-i nâzı sürüp girse o şeh meydâne
Şıçradur 'aqlın aña karşı dil-i divâne

Piç ü tâb-ı ham-ı zülfin niçün ıslâh itmez
Kendü zu'mında tel ehli geçinürken şâne (Abdulkadiroğlu 1994: 77)

Gazel

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Nice hûnîsin ey meh sen ki yaḡsañ destüñe ḡınnâ
Yine bir ‘âşıkunḡ ḡanına girmiş ḡann ider dünyâ

Uınca ḡâline el ḡam yime sürdiyse kūyından
Seni ḡünkü ḡodı âdem yirine ol melek sîmâ (Abdulkadiroḡlu 1994: 77)

Gazel

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

Degüldür şâḡ-ı gülde görinen ḡâr ey boyı ‘ar‘ar
Düşüp ter bülbul-i şeydâya gülbün oldu dâl ḡançer

Ḥat-ı sebz ü lebûnden eşk ü âhum gitdi şekvâya
Biri deryâda Hızır’a birisi gökde Mesîḡâ’ya (Açıkgöz 2017: 145; Kayabaşı 1997: 292)

Müstezâd

Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün

Mef’ûlü Fe’ûlün

İt cilve ki ḡayrânuñ ola ey ḡad-i bâlâ
Tâ ḡâmet-i Tûbâ
Gel ḡülşene tâ kim ola her bir ḡül-i ra’nâ
Bir bülbul-i şeydâ

Didüm şanemâ la’l-i lebûñ cânuma emdür
Luḡf it ne var emdür
Ey Ḥayli-i âşüfte didi işde gel em mâ
İfşâ me-kün ammâ (Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3877 vr. 26b)

Kaynaklardaki Seçme Beyitler

Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün

Pervâneñ iken ḡadrini bil Ḥayli-i zâruñ
Mümlar yaḡasın bulmayasun sen anı cânâ (Ekinci 2018: 394)

*

Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlün

Vuşlat-ı cānāneye māni' olurmuş dem-be-dem

Çok girer araya bir gün pîrehen başdan çıkar (Ekinci 2018: 394; Ekinci 2019: 174)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Hem piyâle nâmı hem peymâne olsa vechi var

Şul karavaş oldu saña ey şeh-i hûbân kadeh (Abdulkadiroğlu 1994: 76; Ekinci 2018: 394)

*

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Tek bir nazar yanuñdan ayırma şehâ beni

Biñ cevher itseñ eyle hemân göreyin seni (Abdulkadiroğlu 1994: 77)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Taşılup kerem elüm mahv olmağa tûfân-ı gam

Şabr-ı Eyyüb ister ey rûh-ı revānum 'ömr-i Nûh (Ekinci 2018: 394)

*

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Urduşça cefâ kaşına sen nâz ile bünyâd

Çalbüm yıkılup hâtır-ı a'dâ olur âbâd (Ekinci 2018: 394)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

La'l-i şîrinün ümîd itse 'aceb mi haste-dil

N'eylesün olsun mı ey rûh-ı revân cāndur umar (Ekinci 2018: 395)

*

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

N'ola el üzre tutarsa bizi dâ'im rindân

Bādeveş ayağa düşmek iledür hürmetimüz (Ekinci 2018: 395)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

İrse tâb-ı mihr-i 'ışquñdan dil-i nālāna feyz

Döndürür ol zerreyi hürşîd-i nûr-efşāna (Ekinci 2018: 395)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

La'lini būs it diyü ol gözleri mestānenün

Dil şokar dâ'im şurâhî ağzına peymānenün (Abdulkadiroğlu 1994: 76; Ekinci 2018: 395)

*

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

O şüh-ı tâze kaçan gelse bâğa nâz iderek

Ayağına dökülür cûylar niyâz iderek (Ekinci 2018: 395)

*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Alup dökmekdedür deryâ-yı dilden âb-ı ma'nâyı

Derûn-ı nâdirân-ı hâmeye dülâb-ı endişem (Ekinci 2018: 396)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Yâd idüp ağıyarı ben hâki ferâmûş eyleme

Olma bigâne kâdîmî aşinâña yâd için (Ekinci 2018: 397)

*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Kızarmış lâlâsâ ruhları var ise reng aldı

O hûnı Haylî-i zâruñ vücûd-ı dâğdârından (Ekinci 2018: 397)

*

*Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün*Hergiz bir nâzar yanuñdan ayırma şehâ benî¹⁰⁰

Biñ cevır iderseñ eyle hemân göreyin seni (Ekinci 2018: 398)

*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Teni pâ-mâl-i şeb-dîz-i melâmet kılmadın gerdün

Ayaklandur bizi sâkî yetişdür câm-ı gül-günü (Ekinci 2018: 398)

*

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Olmaz 'izâr-ı yâr haţ-ı müşg-bârsuz

Bir gül mi var bu gülşen-i 'âlemde hârsuz ((Abdulkadiroğlu 1994: 76; Donuk 2016: 686)

*

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Haţţ gelmeyünce la'lini öpdürmez ol şanem

Şeb olmayınca bâde içilmez kıyâs ider ((Abdulkadiroğlu 1994: 76; Donuk 2016: 686)

¹⁰⁰ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Dâstân-ı 'ışkı her meclisde takrîr eyleyeyen

Şimdi hep Haylî'den eylerler rivâyet ey gönül (Zavotcu 2017: 103; Altun 1997: 29)

*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Ruḥuñ âyînesi nem mi kıpar bârân-ı eşkümden

Baňa ter düşdüğün ey nûr-ı dîdem söyle nemdendür (Abdulkadiroğlu 1994: 76)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ḥayr ile olmazsa düşünâm ile olsun tek hemân

Meclisinde dilberün bir kerre mezkûr olsa dil (Abdulkadiroğlu 1994: 77)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Tek beni kıul eylesün ol Yûsuf-ı ḥüsne felek

Varsun ağıyarı dilerse Mısr'a sulṭân eylesün (Abdulkadiroğlu 1994: 77)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ḥaṭ belürdi dirse iller 'arız-ı dildârda

İ'timâd itmem çemen bitmez miyân-ı ḥârda (Abdulkadiroğlu 1994: 77)

*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Sikkeyi mermerde kıazdı Bî-sütün-ı 'ışkıda

N'ola Ferḥâd olsa ey Ḥaylî cihânda nâmdâr (Abdulkadiroğlu 1994: 76)

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, Abdülkerim (hızl.) (1999). *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Asâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Ankara: AKMB Yay.
- Açıkgöz, Namık (hızl.) (2017). *Riyâzî, Riyâzü's-Şu'arâ*, Kültür Bakanlığı, e-kitap <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> [erişim tarihi: 07.01.2020]
- Akbayar Nuri (hızl.) (1996). *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., C. II.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). "Âsımî, Mehmed Âsımî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asimi-mehmed-asimi-efendi> [erişim tarihi: 01.03.2020]
- Altun, Kudret (hızl.) (1997). *Tezkire-i Mucîb*, Ankara: AKMB Yay.
- And, Metin (2018). *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları*, İstanbul: YK Yay.
- Atlansoy, Kadir (1998). *Bursa Şairleri: Bursa Vefeyatnamelerindeki Şair Biyografileri*, Bursa: Asa Kitabevi.
- Aycibin, Zeynep (2007). *Kâtip Çelebi- Fezleke (Tahlil ve Metin)*, Dokroa Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, C. II.
- Çapan, Pervin (hızl.) (2005). *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî*, Ankara: AKMB Yay.
- Değirmenci, Tülün (2015). "Söz Bir Nesnedir ki Zâil Olmaz: Osmanlı İstanbul'unda Hamzanâme Geleneğine Göre Kamusal Okuma (Hikâye-Resim-Kitap)", *Antikçağ'dan XXI: Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, C. 7, ed. Hatice Aynur, İstanbul: İSAM Yay.
- Donuk, Suat (hızl.) (2016). *Türk Edebiyatında Vefeyât-nâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara: Gece Kitaplığı Yay.
- Ekinci, Ramazan (hızl.) (2018). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Ekinci, Ramazan (hızl.) (2019). *Fâik Reşâd, Eslâf-Terâcim-i Ahvâl-Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*, İstanbul: DBY Yay.
- Gedik, Nusret (2020). "Rızâyî-i Vânî Mecnû'ası ve Haylî'nin Mavrav Hicviyyesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* Sayı 24, s. 195-219.
- Gültaş, Serhat (2020). "Bir Biyografik Kaynak Olması Bakımından Bahâr-ı Şemsî", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C. 7, Sayı 17, s. 87-118.
- Güzel, Bilal (2012). *Kemiksizzâde Mustafa Safvet ve Nuhbetü'l-Âsâr Min Ferâi'di'l-Eşâr İsimli Şair Tezkiresi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Hızlı, Mefail-Yurtsever, Murat (hızl.) (2000). *Ravza-i Evliya*, Bursa: Arasta Yay.
- İnalcık, Halil (1992). "Bursa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 445-449.
- İpşirli, Mehmet (hızl.) (2007). *Târîh-i Na'îmâ*, Ankara: TTK Yay.
- İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay.
- İsen, Mustafa (2010). "Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış", *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yay.
- Kaplan, Yunus (2013a). "Haylî Ahmed Çelebi (Bursalı)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayli-ahmed-celebi-mdbir> [erişim tarihi: 01.03.2020]

- Kaplan, Yunus (2013b). "Haylî Ahmed Çelebi (Kırkkiliseli)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayli-ahmed-celebi> [erişim tarihi: 01.03.2020]
- Kara, Mustafa-Atlansoy, Kadir (hızl.) (1997). *Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî, Bursa Dergâhları*, Bursa: Uludağ Yay.
- Kayabaşı, Bekir (1997). *Kaf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eşârı*, Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi
- Koç, Hamza (2020). "XVII. Yüzyıl Divan Şairi Haylî ve Yayımlanmamış Gazelleri", *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, S. 12, Bahar 2020, s. 37-48.
- Kutlu, Mustafa (1981). "Haylî Ahmed Çelebi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yay., C. IV. Mecmua-i Eş'âr, Ankara Milli Kütüphane 06 Hk 1204/1 vr. 43b-44b.
- Mecmua-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1127, vr. 7b-9a.
- Mecmua-i Eş'âr, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 1793 vr. 19a-20b.
- Mecmua-i Eş'âr, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7180/5 vr. 81b-83a.
- Mecmua-i Eş'âr, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7076 vr. 21a.
- Mecmua-i Eş'âr ve Mûsikî, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3877 vr. 26b.
- Mecmua-i Eş'âr, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan 80, vr. 180a;
- Oğuz Kutlar, Fatma Sabiha-Koncu, Hanife- Çakır, Müjgan (hızl.) (2017). *Mehmed Tevfik, Kâfile-i Şu'arâ*, Kültür Bak., e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0> [erişim tarihi: 07.01.2020]
- Olca Kocatürk (2019). "Mehmed Şemseddin'in Ezhâr-ı Şemsî Adlı Bursalı Şairler Tezkiresi", *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, C. 4, Sayı 2, s. 93-114.
- Öztürk, Erdem Can (2019). "Bir Gazel İki Şair: Nev'î-zâde Atâyî ve Nevâlîzâde Atâyî Divanlarındaki Aynı Gazel Üzerine Notlar", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* S. 22, s. 643-668.
- Öztürk, Furkan (hızl.) (2020). *Nef'î, Sihâm-ı Kazâ*, İstanbul: DBY Yay.
- Taştan, Erdoğan (2017). "17. Yüzyıl Şairi Hayli Çelebi ve Divanı", *Al-Farabi 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Gaziantep: Bildiriler Kitabı, s. 746-755.
- Tuman, Mehmed Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî*, (tıpkıbasım: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı) Ankara: Bizim Büro Yay.
- Yılmaz, Kaşif (hızl.) (2001). *Güftû ve Teşrifâtü's-Şu'arâsı*, Ankara: AKMB Yay.
- Zavotcu, Gencay (hızl.) (2017). *Rizâ Tezkiresi*, Kültür Bak. e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60735,riza-tezkiresipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 07.01.2020]

